

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

زمان چاپ: ۱۴۰۲/۰۴/۲۰

اصول و مؤلفه‌های حکمرانی مطلوب بر اساس بیانیه گام دوم با تأکید بر فساد و شفافیت

محسن دلجو قلعه جوقی

کارمند شهرداری تهران

چکیده

این پژوهش بران است اصول و مؤلفه‌های حکمرانی مطلوب بر اساس بیانیه گام دوم با تأکید بر فساد و شفافیت بررسی و عناصر حکمرانی مطلوب را در بیانات رهبری به دست بیورد. هدف پژوهش حاضر شناخت و آگاهی نسبت به اصول و مؤلفه‌های اصلی حکمرانی مطلوب در بیانیه گام دوم به‌عنوان سند راهبردی می‌باشد. پژوهش در پی پاسخگویی به این مسئله است که اصول و مؤلفه‌های حکمرانی مطلوب بر اساس بیانیه گام دوم با تأکید بر شفافیت و اصل فساد ستیزی چیست؟ روش پژوهش حاضر تلفیقی از توصیفی - تحلیلی و تحلیل محتوا می‌باشد که از آن جهت تحلیل محتوا هست و روش جمع‌آوری مطالب کتابخانه‌ای هست. نتایج حاکی از آن است که درباره دومولفه فساد و شفافیت این دو را همسو دانسته‌اند در بخش مبارزه با فساد نیز که یکی از بهترین راه‌های مبارزه با فساد، شفافیت است. شفافیت موجب روشن شدن عملکردها و انتشار اطلاعات می‌شود و این باعث می‌شود تا زمینه‌های ایجاد فساد که به دلیل شفاف نبودن عملکردها و اطلاعات به وجود آمده‌اند، از طرفی، شفافیت باعث می‌شود تا فساد هویدا شده و دستگاه‌های مسئولی که وظیفه مبارزه با فساد را بر عهده دارند، بتوانند با عوامل فساد بهتر و سریع‌تر مبارزه کنند.

کلیدواژه: حکمرانی - حکمرانی مطلوب - بیانیه گام دوم - شفافیت - فساد

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مقدمه و بیان مسئله:

اصلی‌ترین مشکلاتی که نظام ما در بسیاری از سطوح ساختاری و اداری با آن مواجه است، مشکل فساد، عدم تبعیت از قانون، ناکارآمدی، عدم پاسخگویی، عدم مسئولیت‌پذیری و به وجود آمدن مسائل و مشکلات دیگر به تبع این مشکلات است. هرگونه اصلاح و بهبود در کشور، بدون فهم شفافیت، همانند قدم زدن در خانه‌ی تاریک و البته بی‌نظم و آشفته‌ای است که بدون نور، هر قدمی (حتی با نیت اصلاح) می‌تواند بسیار خطرناک باشد. لذا شفافیت مانند نوری است که مسائل را روشن می‌کند، ابهامات را از بین می‌برد و پس از آن تازه می‌توان نسبت به مسائل فکر و برای آن‌ها تدبیر کرد. رویکرد شفافیت معتقد است که با ایجاد فضای شفاف و به عرصه آوردن و به ملأعام گذاردن رفتارها و عملکردها و ... می‌توان کیفیت و کارآمدی تصمیمات و اقدامات را بالا برد، از بروز جرم و فساد کاست، احتمال کشف جرم را افزایش داد و علاوه بر آن نظارت و مشارکت مردمی را نیز در همه عرصه‌ها فعال کرد. با ایجاد شفافیت می‌توان عدالت را مستقر کرد و از ایجاد تبعیض‌های ناروا و عدم شایسته‌سالاری جلوگیری کرد. لذا می‌توان شفافیت را حلقه گم‌شده‌ی حکمرانی در کشور تلقی کرد. شفافیت در ادبیات سیاسی روز کشور واژه‌ای پرطمطراق، اما کمتر شناخته‌شده است. قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات بارقه‌ی امیدی را برای شفافیت اطلاعات از سمت دستگاه‌ها به سوی مردم رهنمون کرده است، اما کفایت نمی‌کند؛ چراکه موانع مهمی پیش روی تحقق شفافیت، آن‌گونه که باید و شاید، وجود دارد. بدین ترتیب لازم است تا شفافیت به‌خوبی شناخته‌شده، ضرورت‌ها و اثرات به‌کارگیری آن در حوزه‌های مختلف ارزیابی شده و سازوکارهای مناسب ترویج و توسعه آن در بدنه حاکمیت طراحی گردد.

تجربیات کشور و همچنین دنیا نشان می‌دهد که نظارت متمرکز سازمانی علاوه بر اینکه هزینه زیادی را بر حکومت تحمیل می‌نماید، ناکارآمد است و از اثربخشی لازم برخوردار نیست. نظارت عمومی و مردمی می‌تواند نقش مکمل ایفا نماید. نظارت عمومی نیز بدون وجود اطلاعات غیرممکن است. لذا شفافیت رویکردی است که امکان نظارت عموم مردم را فراهم می‌کند. از طرفی، مطابق ماده ۸ قانون حمایت از آمرین به معروف و مایهیان از منکر، مردم از حق دعوت به خیر، نصیحت و ارشاد در مورد عملکرد دولت برخوردارند و در چارچوب شرع و قوانین می‌توانند نسبت به مقامات، مسئولان، مدیران و کارکنان تمامی اجزای حاکمیت و قوای سه‌گانه اعم از وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها، مؤسسات، شرکت‌های دولتی، مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی، نهادهای انقلاب اسلامی، نیروهای مسلح و کلیه دستگاه‌هایی که شمول قوانین و مقررات عمومی نسبت به آن‌ها مستلزم ذکر یا تصریح نام است، امر به معروف و نهی از منکر کنند. بدیهی است انجام فریضه امر به معروف و نهی از منکر بدون در اختیار داشتن اطلاعات توسط مردم، امری محال است. از طرفی ارائه اطلاعات عمومی دولتی (به‌جز موارد مشخص امنیتی و خصوصی) به‌عنوان حق اطلاعاتی مردم، وظیفه دولت است. لذا شفافیت لازمه احقاق این حق است (ثنایی و عبدالحسین زاده، ۱۳۹۴). شفافیت یک بستر نظارتی است که حس دیده شدن توسط عموم مردم را به وجود می‌آورد و وقتی این حس به وجود بیاید، مسئولان رفتارشان را تغییر می‌دهند و کاهش انحرافات و فساد در عرصه حکمرانی اتفاق می‌افتد. حس دیده شدن توسط مردم چند فایده برای صاحبان مناصب دارد: خودکنترلی، مشارکت مردم در عرصه حکمرانی، افزایش کار آیی، کاهش فساد ... (ثنایی و عبدالحسین زاده، ۱۳۹۴).

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

"هیچ کس فوق نظارت نیست. خود رهبری هم فوق نظارت نیست، چه برسد به دستگاه‌های مرتبط با رهبری. بنابراین همه باید نظارت شوند. نظارت بر کسانی که حکومت می‌کنند، چون حکومت به‌طور طبیعی به معنای تجمع قدرت و ثروت است؛ یعنی اموال بیت‌المال و اقتدار اجتماعی و اقتدار سیاسی در دست بخشی از حکام است. برای این که امانت به خرج دهند و سوءاستفاده نکنند و نفسشان طغیان نکنند، یک کار لازم و واجب است و باید هم باشد (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۷/۱۲/۰۹)". بنابراین سوال اصل پژوهش حاضر بر این است که اصول و مؤلفه‌های حکمرانی مطلوب بر اساس بیانیه گام دوم با تأکید بر شفافیت و اصل فساد ستیزی چیست؟
پیشینه پژوهش:

در پژوهش‌های صورت گرفته در سال ۱۳۸۴ به تحلیل رابطه الگوی حکمرانی خوب و فساد اداری پرداخته شده است که بیان می‌دارد ثروت و قدرت نمی‌تواند ادعا کند که از پیامدهای مخرب فساد کاملاً مصون است. فساد انواع مختلفی دارد که فساد مالی، اخلاقی، سیاسی و اداری از جمله مهم‌ترین آن است. فساد اداری که ناشی از عوامل بوروکراتیک است محصول نظام اداری ناکارآمد، بوروکراسی منفی، نظام مدیریت غیر مؤثر و فقدان نظام شایسته‌سالاری است. فساد اداری که نقطه مقابل آن سلامت اداری می‌باشد، معضل بزرگی در سازمان‌های دولتی بسیاری از کشورهای جهان به شمار می‌آید که البته مختص کشورهای در حال توسعه نیست. حتی در کشورهای صنعتی و توسعه‌یافته نیز مواردی از فساد اداری و فقدان سلامت اداری مشاهده می‌شود که هرازچندگاه در رسانه‌های آن‌ها انعکاس می‌یابد. اما در کشورهای در حال توسعه، که کشور ایران نیز از آن جمله است در سال ۱۳۸۶ پژوهش‌های انجام گرفته بیشتر تأثیر بر فساد اداری دارد و علت فساد اداری را در که نقطه مقابل آن سلامت اداری بیان می‌کنند، و معضل بزرگی در سازمان‌های دولتی بسیاری از کشورهای جهان به شمار می‌آید که البته مختص کشورهای در حال توسعه نیست. حتی در کشورهای صنعتی و توسعه‌یافته نیز مواردی از فساد اداری و فقدان سلامت اداری مشاهده می‌شود که هرازچندگاه در رسانه‌های آن‌ها انعکاس می‌یابد. اما در کشورهای در حال توسعه، که کشور ایران نیز از آن جمله است، دولت‌ها مسئولیت‌ها و وظایف گسترده‌ای بر عهده دارند و دامنه فعالیت‌های دولت به مراتب گسترده‌تر از کشورهای صنعتی است و به تعبیر امروزی حجم دولت بسیار زیاد است. این امر همراه با تفاوت‌های موجود در نظام سیاسی، دو دلیل اصلی رواج بیشتر فساد اداری و فاصله گرفتن از سلامت اداری در کشورهای رو به رشد هست در سال ۱۳۸۹ الی ۱۳۹۰ به بررسی مؤلفه شفافیت پرداخته شده است که حاکی از آن است شفافیت از مهم‌ترین عناصر نیل به حکمرانی خوب به شمار می‌رود. همچنین نویسندگان بیان می‌دارند که از نقشه‌ای مهم شفافیت کمک به ارتقای پاسخگویی است، و بیان می‌دارد که عدم شفافیت و پنهان‌کاری اغلب به عمد و با توجیحات گوناگون حقوقی، سیاسی و امنیتی از سوی دولتمردان صورت می‌پذیرد. محصول چنین فرایند و توجیهی از یکسو توسعه‌نیافتگی و بی‌عدالتی اجتماعی را به بار می‌آورد. و از سوی دیگر موجب رانت‌خواری و انتقال منابع عمومی به سمت افراد و گروه‌های خاص می‌شود. بنابراین به گمان نگارندگان می‌توان انتظار داشت که در حکمرانی مطلوب از طریق اصل شفافیت و انتشار اطلاعات صحیح به شهروندان و جامعه به‌طور خودکار، زمینه‌های اصلاح، کاهش فساد، پاسخگویی، کارایی، مسئولیت‌پذیری فراهم شود. در مجموع می‌توان گفت که شفافیت موجب انفتاح و آزادی از سمت مقامات دولتی نسبت به جامعه، مشارکت و نظارت از سوی مردم و سرانجام رفتار درست و مطابق قانون از سوی همگان خواهد شد. و در سال ۱۳۹۲ به بررسی عوامل محدودکننده شفافیت اسنادی ناشی از رفتار مقامات دولتی می‌پردازد. محققان در این پژوهش بیان می‌دارند که

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

شفافیت یک ابزار مهم است که بر اساس آن اسناد حاوی اطلاعات که توسط نهادهای عمومی منتشر می‌شوند باید از استانداردهای لازم برخوردار باشند، امام به دلایل مختلف دولت‌ها در مقابل این حق بنیادین مقاومت می‌کنند. در سال‌های ۱۳۹۵ الی ۱۳۹۷ پژوهش‌هایی با عنوان بررسی مؤلفه‌های حکمرانی خوب از منظر امام خمینی (ره) با توصیف این‌که از دهه ۱۹۸۰ به بعد مفهوم جدیدی مطرح شده است که به الگوی حکمرانی خوب مشهور است. پس‌ازاینکه دولت‌ها در اواخر قرن بیستم و بیست و یکم با چالش‌های جدیدی نظیر رهیافت دولت بزرگ؛ اجماع و آشنگتتی روبرو شدند، الگوی حکمرانی خوب را به‌عنوان چارچوبی جهت خروج از این چالش‌ها مطرح کردند. وجود حکومت مستلزم حکمرانی است که سکان هدایت جامعه انسانی را بر عهده بگیرد و اهداف جمع را به سرمنزل مقصود برساند. همچنین بهترین شکل و بهترین نوع نظام سیاسی همواره دغدغه اصلی و اساسی اندیشه‌های سیاسی بوده است و در تفکرات هر یک از اندیشمندان به‌نوعی حاکمیت مطلوب جامعه ترسیم گشته است؛ اندیشه‌های سیاسی ایرانی - اسلامی نیز از این قاعده مستثنا نبوده که برای دستیابی به دیدی مؤثر درباره موضوع حکمرانی خوب در میان اندیشمندان ایرانی - اسلامی؛ امام خمینی را به‌عنوان طراح نظام جمهوری اسلامی انتخاب کردیم. سؤال اساسی را؛ مؤلفه‌های حکمرانی خوب در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) چیست؟ امام خمینی با الهام از آموزه‌های قرآن، سیره و سنت حکومت نبوی عبارت‌اند از: توجه به حاکمیت قانون، مشارکت مردم، عدالت‌جویی، اعتمادسازی و پاسخ‌گویی حکومت به مطالبات مردمی. و در سال ۱۳۹۷ باز به مؤلفه فساد اداری پرداخته شده است، در سال ۱۳۹۹ با توجه به مقاله‌ای به الگوی حکمرانی گام اول انقلاب و دلالت‌های سیاست‌گذارانه " بیانیه گام دوم" با اهداف ۱- ادراک انقلاب اسلامی به‌عنوان یکی از انقلابات کبیر بشری که نویددهنده ظهور جهان جدیدی است. ۲. تقدم بخشی به فرهنگ و معنویت که نشانگر تأثیر عوامل غیرمادی در پیشرفت‌های گام اول، است. ۳. پیگیری مفهوم برکت و عدم اتکای صرف بر منطق هزینه و فایده اقتصادی. ۴. تمرکز بر جهاد علمی برای گذر از عقب به ماندگی‌های تاریخی و ترسیم آتیه کشور. پرداخته شده است و اهم دلالت‌های سیاست‌گذارانه بیانیه گام دوم عبارت‌اند از: ۱. برخلاف تصور غالب، نه صرف واگذاری امور به جوانان بلکه ترسیم تکالیف آحاد ملت در گام دوم، هدف اصلی بیانیه است. ۲. اگرچه غایت علوم فنی و مهندسی دستیابی به سطوح بالاتر فناوری و تولید ثروت است، اما اداره جامعه، تنها از طریق توسعه فناوری و خلق ارزش‌افزوده اقتصادی محقق نمی‌شود، بلکه روی دیگر تنزل علم به فناوری، تفکیک علم اقتصاد از ماهیت انسانی و اجتماعی جامعه و تقلیل آن به‌نوعی منطق محاسباتی درونی و مستقل است. ۳. هر تلاشی برای تحقق گام دوم انقلاب، مستلزم توجه به مکانیسم‌ها و چگونگی تأثیرگذاری سیاست‌گذاری‌های پیشین علمی و اقتصادی کشور بر مقوله سبک زندگی است. بنابراین، مهم‌ترین راهبرد فراهم‌سازی بستر تأسیس تمدن نوین اسلامی - ایرانی، تلاش برای ایجاد نظریه علمی اقتصادی با توجه به ابعاد سبک زندگی متناسب است.

به‌طور خلاصه با توجه به مطالب فوق این نکات اشاره می‌شود، هیچ پژوهشی به‌صورت تخصصی به رویکرد اصول و مؤلفه‌های حکمرانی مطلوب بر اساس بیانیه گام دوم با تأکید بر فساد و شفافیت نپرداخته شده است، از این‌رو پژوهشگر به بررسی و تحقیق موضوع علاقه‌مند شده. به فرایند تحلیل و مقایسه وضعیت فعلی با وضعیت مطلوب اطلاق می‌شود که در نهایت با واکاوی در مؤلفه‌های حکمرانی مطلوب و با در نظر گرفتن بیانیه گام دوم با تأکید بر فساد و شفافیت ارائه می‌شود. با توجه به اینکه مؤلفه‌های حکمرانی مطلوب با استفاده از بیانیه گام دوم تأکید بر فساد و شفافیت، اصلاً مورد بررسی قرار نگرفته است، این پژوهش به‌نوعی می‌تواند دارای

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

جنبه‌های نوآورانه‌ای و کاربردی باشد، با توجه به این‌که آنچه امروز موجب تفاوت و امتیاز جمهوری اسلامی ایران از دیگر کشورهای جهان شده است، تلاش این نظام برای ارائه سبک جدیدی از زندگی، حکومت و حکمرانی بر مبنای آموزه‌های اسلام است. هدف از این پژوهش، الگوی مؤلفه‌های حکمرانی مطلوب بر اساس بیانیه گام دوم با تأکید بر فساد و شفافیت است. مبنای نظری:

مفهوم شفافیت در حکمرانی

اطلاعات تولیدشده به‌وسیله‌ی شهروندان و یا به نمایندگی از آن‌ها، به‌مثابه جریان خون و عامل حیات اقتصاد و ملت است؛ دولت وظیفه دارد با این اطلاعات به‌عنوان دارایی و سرمایه‌ی ملی رفتار نماید به‌صورت پیش‌فرض اطلاعات عمومی باید در دسترس همه مردم قرار تلقی شده است، به‌جز مواردی که شفافیت عمومی ایجاد ضرر می‌کند « حق » گیرد، چراکه دانستن آن‌ها به‌عبارتی دیگر، شفافیت یعنی حق مردم برای دسترسی به اطلاعات عمومی، اطلاعات باید در زمانی که باید، در قالبی که باید، با کیفیتی که باید، و در محلی که باید و به مخاطبی که باید ارائه شود. لذا وقتی همه این شروط باشند، شفافیت حاصل شده است. کمتر یا بیشتر از آن می‌شود عدم شفافیت. لذا شفافیت الزاماً به معنای ارائه همه اطلاعات به همه افراد نیست. " شفافیت معنایش این است که مسئول در جمهوری اسلامی عملکرد خودش را به‌طور واضح در اختیار مردم قرار بدهد؛ این معنای شفافیت است، باید هم بکنند." (مقام معظم رهبری، ۲۶ / ۰۹ / ۱۳۸۸). شفافیت از یک‌سو سریع‌ترین، کم‌هزینه‌ترین، ساده‌ترین، مبنایی‌ترین و قابل‌اعتمادترین سازوکار برای مبارزه با فساد (پیشگیری، کشف و درمان)، افزایش مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی، ارتقاء شایسته‌سالاری، مشارکت فعال و مؤثر مردمی، کاهش هزینه و زمان، و در نتیجه افزایش کارآمدی و سرمایه‌ی اجتماعی است. از سوی دیگر شفافیت، زیرساخت تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری به شمار می‌رود. بدون وجود اطلاعات دقیق، کامل، جزئی و به لحظه، تصمیم‌گیری مختل می‌شود و دانشمندان و متخصصان در حوزه‌های گوناگون نمی‌توانند به تصور و تحلیل صحیح دست‌یافته، راه‌کارها و بسته‌های پیشنهادی خود را به صاحبان قدرت و تصمیم‌ارائه کنند. شفافیت حل هیچ مسئله‌ای نیست، اما زیرساخت حل انبوهی از مسائل است. شفافیت به‌تنهایی فایده‌ای ندارد، اما می‌تواند (و بایستی) در مقدمه‌ی بسیاری از اقدامات و سیاست‌ها در حل مسائل ملی جای گیرد. لذا نگاه به شفافیت باید اساسی، زیرساختی و دارای اولویت باشد. شفافیت مفهومی است که سلیق مختلف سیاسی روی آن وحدت نظر دارند؛ هم کسانی که بر مبنای دینی اسلامی در حکومت‌داری تأکید دارند، و هم کسانی که توجه به تجارب بین‌المللی را ضروری می‌دانند (بوجهری و هرندی، ۱۳۹۴). در مفهوم شفافیت و مفاهیم وابسته‌ی به آن تلافی خواهند داشت. لذا چنین مفهوم وحدت بخشی می‌تواند اثرات و ویژگی‌های خاص خود را به‌راحتی در جامعه و نظام اسلامی‌مان، نهادینه کند و مشکلات کشور را حل نماید. تجربیات کشور و همچنین دنیا نشان می‌دهد که نظارت متمرکز سازمانی علاوه بر اینکه هزینه زیادی را بر حکومت تحمیل می‌نماید، ناکارآمد است و از اثربخشی لازم برخوردار نیست. نظارت عمومی و مردمی می‌تواند نقش مکمل ایفا نماید. نظارت عمومی نیز بدون وجود اطلاعات غیرممکن است. لذا شفافیت رویکردی است که امکان نظارت عموم مردم را فراهم می‌کند از طرفی، مطابق ماده ۸ قانون حمایت از آمرین به معروف و ناهیان از منکر، مردم از حق دعوت به خیر، نصیحت و ارشاد در مورد عملکرد دولت برخوردارند

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

و در چارچوب شرع و قوانین می‌توانند نسبت به مقامات، مسئولان، مدیران و کارکنان تمامی اجزای حاکمیت و قوای سه‌گانه اعم از وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها، مؤسسات، شرکت‌های دولتی، مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی، نهادهای انقلاب اسلامی، نیروهای مسلح و کلیه دستگاه‌هایی که شمول قوانین و مقررات عمومی نسبت به آن‌ها مستلزم ذکر یا تصریح نام است، امر به معروف و نهی از منکر کنند (بوشهری و هرندی، ۱۳۹۴). بدیهی است انجام فریضه امر به معروف و نهی از منکر بدون در اختیار داشتن اطلاعات توسط مردم، امری محال است. از طرفی ارائه اطلاعات عمومی دولتی (به جز موارد مشخص امنیتی و خصوصی) به عنوان حق اطلاعاتی مردم، وظیفه دولت است. لذا شفافیت لازمه احقاق این حق است. شفافیت یک بستر نظارتی است که حس دیده شدن توسط عموم مردم را به وجود می‌آورد و وقتی این حس به وجود بیاید، مسئولان رفتارشان را تغییر می‌دهند و کاهش انحرافات و فساد در عرصه حکمرانی اتفاق می‌افتد. حس دیده شدن توسط مردم چند فایده برای صاحبان مناصب دارد: خودکنترلی، مشارکت مردم در عرصه حکمرانی، افزایش کار آبی، کاهش فساد و... هیچ‌کس فوق نظارت نیست. خود رهبری هم فوق نظارت نیست، چه برسد به دستگاه‌های مرتبط با رهبری. بنابراین همه باید «نظارت شوند. نظارت بر کسانی که حکومت می‌کنند، چون حکومت به‌طور طبیعی به معنای تجمع قدرت و ثروت است؛ یعنی اموال بیت‌المال و اقتدار اجتماعی و اقتدار سیاسی در دست بخشی از حکام است. برای این که امانت به خرج دهند و سوءاستفاده نکنند و نفسشان طغیان نکند، یک کار لازم و واجب است و باید هم باشد (مقام معظم رهبری ۱۳۷۹/ ۱۲ / ۰۹).

حکمرانی خوب و شفاف‌سازی

باینکه اصطلاح «شفافیت» ظاهراً امروزه همه‌جاگیر شده است، به‌ندرت با دقت و موشکافی تعریف می‌شود. اطلاعات را از چه کسی مطالبه کنید؟ چه اطلاعاتی برای چه اهدافی بیشترین فایده را دارد و چه میزان اطلاعات موردنیاز است؟ یکی از دلایل ابهام این اصطلاح این واقعیت است که در حوزه‌های مختلفی به‌کاررفته است. در علم سیاست، شفافیت به معنای این است که با اطلاعاتی که دولت در اختیار شهروندان قرار می‌دهد به آن‌ها امکان دهیم تا از آنچه دولت‌ها انجام می‌دهند آگاه شوند. این اصطلاح به‌ویژه در بحث‌های جامعه اروپا کاربرد فراوانی دارد. در واقع فرهنگ علوم سیاسی برپور این اصطلاح را این‌گونه تعریف می‌کند: «واژه‌ای که به علنی بودن عملیات جامعه اروپا در برابر نگاه عامه مردم اشاره دارد». در اقتصاد و امور مالی، گروه کاری شفافیت و پاسخگویی گروه ۲۲، شفافیت را به‌صورت کلی چنین تعریف می‌کند: «فرایندی که اطلاعات مربوط به شرایط موجود، تصمیمات و اقدامات را قابل دسترسی، رؤیت و فهم می‌کند.» در حوزه کنترل تسلیحات و امنیت ملی، تعریف نسبتاً محدودی از شفافیت بکار می‌رود که ارائه منظم اطلاعات درباره جنبه‌های خاص فعالیت‌های نظامی تحت ترتیبات بین‌المللی رسمی یا غیررسمی است.

این تعاریف متنوع که از حوزه‌های مختلف می‌آید، روشن می‌سازد که شفافیت همیشه رابطه نزدیکی با پاسخگویی دارد. هدف از درخواست شفافیت اجازه دادن به شهروندان، بازارها یا دولت‌ها است تا سایرین را در قبال سیاستها و عملکردهایشان پاسخگو نگه‌دارند. بنابراین شفافیت را می‌توان به‌منزله اطلاعاتی دانست که توسط نهادها منتشر میشوند و مربوط به ارزیابی این نهادها است.

از آنجاکه شفافیت ابزاری برای ارزیابی است، ارزش آن در نقش خود برای غلبه بر مسئله کارفرما - کارگزار یا عامل - نماینده است. اگر دنیا را همچون شرکت فرض کنیم مدیران شرکت، کارگزاران مالکانی به شمار می‌روند که صاحب سهام هستند، ولی بدون شفافیت، مالکان نمی‌توانند بدانند آیا شرکت به‌خوبی اداره می‌شود یا خیر و سرمایه‌گذاران به‌درستی نمی‌دانند که آیا باید سهام آن شرکت را

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

بخرند یا خیر. (اگر مدیران شرکتهای سرمایه‌گذاری برای قضاوت‌های خود بجز اقدامات سایر سرمایه‌گذاران نشانه‌های دیگری نداشته باشند، عدم شفافیت به رفتار گله‌وار آنها منجر می‌شود). در قلمرو سیاست، دولت‌ها کارگزاران شهروندان هستند، اما موج رسوایی‌های مالی در دهه ۱۹۹۰ حکایت از آن دارد که بسیاری از مقامات دولتی هر زمان که کسی مراقب اعمالشان نبوده است، به جای اهداف عمومی در خدمت اهداف خصوصی بوده‌اند.

اگر عدم شفافیت چنین آثار منفی دارد، افزایش شفافیت ظاهراً در خدمت منافع عمومی خواهد بود و برای حکمرانی خوب و کارکرد مناسب بازارها لازم است. این اصلی کلی در حکمرانی خوب است که تصمیم‌گیران باید در قبال تصمیمات خود پاسخگو باشند، در غیر این صورت تصمیمات نادرست به تصمیمات نادرست بیشتر انجامیده و فساد بدون هیچ نظارتی ریشه دوانده و گسترش می‌یابد (میدری و خیرخواهان، ۱۳۸۳).

شفافیت در بیانیه گام دوم

مقام معظم رهبری در مورد شفافیت، می‌فرماید:

شفافیت معنایش این است که مسئول در جمهوری اسلامی عملکرد خودش را به‌طور واضح در اختیار مردم قرار بدهد؛ این معنای شفافیت است، باید هم بکنند. اگر شفافیت ایجاد شود، عملکرد مسئولان جمهوری اسلامی در دید عموم مردم قرار خواهد گرفت. بنابراین، مردم از مسئولان در مورد عملکرد آنها سؤال می‌کنند و این سؤال کردن، مسئولان را وادار به پاسخگویی می‌کند. همان‌گونه که در قسمت پنجم روایت ولایت گفته شد، وقتی مسئولان مجبور به پاسخگویی باشند، تمام تلاش خود را به کار می‌گیرند تا بهترین تصمیم‌ها را بگیرند و بهترین کارها را انجام دهند. به همین دلیل، مقوله پاسخگویی مسئولین، باعث از بین رفتن زمینه‌های فساد شده و باعث کاهش فساد می‌شود. در همین راستا مقام معظم رهبری می‌فرماید:

باید مقررات را شفاف کنند، راه‌ها را کوتاه کنند، پیچ‌وخم‌های اداری را کم کنند. اینکه اختیار یک فعالیت اقتصادی ناگهان برگردد به یک مأموری که پشت فلان میز و در فلان اداره نشسته، که او بتواند بگوید آری یا نه، و سرنوشت یک کار را فراهم بکند، این بزرگ‌ترین ضربه است. این مأمور در معرض خطر است؛ در معرض لغزش است. باید کاری کرد که این، پیش نیاید. باید قواعد، قوانین و روش‌ها اصلاح شود و بر اساس آنچه در اینجا هست، تغییر پیدا کند».

از طرفی، شفافیت باعث می‌شود تا فساد هویدا شده و دستگاه‌های مسئولی که وظیفه مبارزه با فساد را بر عهده‌دارند، بتوانند با عوامل فساد بهتر و سریع‌تر مبارزه کنند. در همین راستا مقام معظم رهبری، بیاناتی دارند:

کار سومی که باید انجام بگیرد که قبلاً هم اشاره کردیم، شفاف‌سازی مقررات است. مقررات را بایستی شفاف کرد که جای توجیه و تبدیل و تعبیر و تأویل نباشد. راه‌های تقلب بسته بشود، جلوی کسانی که اهل سوءاستفاده از ظواهر قوانین هستند، گرفته شود».

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

یکی از عوامل ناکارآمدی مسئولان و نظام، فساد است. بنابراین مبارزه با فساد باعث کار آیی و کارآمدی نظام می‌شود. همچنین شفافیت به‌وسیله اثری که در مبارزه با فساد مالی دارد، باعث رونق اقتصاد نیز می‌شود؛ کما اینکه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) می‌فرمایند:

اگر چنانچه وضع اجتماع، وضع اقتصادی کشور مثل یک‌خانه‌ی بی درو دروازه‌ای بود که هر که خواست آمد، هر جور خواست عمل کرد، هر چه خواست برد، خورد، خب معلوم است، انسان نجیب‌شایسته‌ی متینی که می‌خواهد از راه حلال ارتزاق کند، طبعاً جلو نمی‌آید. شفاف‌سازی، شرط اصلی این فساد ستیزی است؛ باید شفاف‌سازی بشود، باید فضای رقابتی به وجود بیاید، باید فضای باثبات به وجود بیاید؛ فعال اقتصادی در این شرایط خواهد آمد و احساس امنیت خواهد کرد. آن‌وقت در یک چنین فضایی آن‌کسی که با ابتکار خود یا سرمایه‌ی خود یا کارآفرینی خود ثروتی به دست می‌آورد، نظام اسلامی از او حمایت می‌کند و تأیید می‌کند. اگر چنانچه فضا فضای سالمی شد، [آن‌وقت] کسب ثروت و کسب درآمد یک‌چیز مباح و مورد تأیید و مورد حمایت نظام است.»

اگر شفافیت به وجود بیاید، هم دشمن ابزار دشمنی خود را از دست می‌دهد، هم دشمن مایوس می‌شود و هم هدف او ناتمام می‌ماند. در همین راستا امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) می‌فرمایند:

شفاف‌سازی، دشمن است؛ مانع دشمن است. غبارآلودگی، کمک دشمن است. این، خودش شد یک شاخص. این یک شاخص است: کی به شفاف‌سازی کمک می‌کند و کی به غبارآلودگی کمک می‌کند. همه این را در نظر بگیرند، این را معیار قرار بدهند.» در منطق حکومت علوی کسی که به خاطر مسئولیتش دادر امتیاز و احترام باشد، این موضوع نباید اخلاق و رفتار او را با مردم تغییر بدهد و او را از مردم دور کند. مسئولان نظام اسلامی باید بدانند شکر نعمت خدا مسئولیتشان در این است که به بندگان خدا نزدیکی بیشتری پیدا کنند این شفافیتی که بر زبان‌هاست در کلام امیرالمؤمنین است: امیرالمؤمنین علی (ع) می‌فرماید: بدانید حقی بر شما بر من است که چه چیزی از شما جز اسرار جنگ پنهان نکنم.

شفافیت در دستور کار اسلام

بیانات رهبر در ابتدای جلسه مورخ ۱۳۹۷/۷/۲۳ درس خارج فقه حدیثی از امام علی خطاب به مسئولان و فرماندهان نظامی خوانند و این را مثابه‌ی دستور امام علی برای همه مدیران اسلامی دانستند:

معنای شفافیت: مسئول در جمهوری اسلامی عملکرد خودش را به‌طور واضح در اختیار مردم قرار دهد البته این بدان معنی نیست که ما تهمت‌هایی را به این‌وآن نسبت می‌دهیم بدون این‌که اثبات‌شده باشد.

شفافیت درسیاست: این است که مسئولان مواضع انقلابی و سیاسی را شفاف بیان می‌کنند همچنان که امام خمینی از همان شروع نهضت همه حرف را صریح و بدون ابهام بیان می‌کرد.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

شفافیت در ارتباط: مسئولان با مردم باید صریح و شفاف حرف بزنند رهبر انقلاب به مسئولان تأکید دارند که با مردم حرف بزنند بگویند ما مشکلات اقتصادی داریم دشمن می‌خواهد از این استفاده کنند و ما نخواهیم گذاشت و به کمک شما احتیاج داریم.

شفافیت در اقتصاد: این است که اطلاعات اقتصاد کشور روشن و شفاف باشد اگر مقررات اقتصادی شفافیت داشته باشند بیشترین کمک را به تولیدکنندگان و سرمایه‌گذاران داخلی خواهد کرد همچنین شفاف بودن اطلاعات امکانات اقتصادی کشور این فرصت را به مردم می‌دهد تا بتوانند در کارهای اقتصادی کشور مشارکت کنند. بایستی فعالان بخش خصوصی بدانند فرصت‌های سرمایه‌گذاری کجاست؟ محدود بودن اطلاعات به بعضی افراد موجب ویژه خواری می‌شود. همچنین در برخورد با مفسدان باید شفاف‌سازی کرد باید با فساد مبارزه‌ی قاطع شود بعد از این برخورد به اطلاع مردم رسانده شود.

رابطه شفافیت و فساد

رهبر انقلاب می‌فرماید: "بنابراین بهترین راه مبارزه با فساد، شفاف‌سازی است"

امروزه یکی از مهم‌ترین سازوکارهای جلوگیری از فساد و پاسخگو کردن دولت به کارگیری اصل شفافیت است. شفافیت از طریق رؤیت پذیر کردن فرایندها در کارهای حکومتی و عملکرد مقامات دولتی سبب می‌شود که خطر ارتکاب فساد و سوءاستفاده از موقعیت و مقام در تشکیلات افزایش یابد و در نتیجه از شکل‌گیری بسیاری از مفاسد جلوگیری به عمل آید. در محیط‌های غیر شفاف و مبهم، امکان کج‌روی‌های اداری افزایش می‌یابد و رفتارهای فسادآلود آسان می‌شود. بنابراین شاید به جرات بتوان ادعا کرد که کارآمدترین و مؤثرترین شیوه‌های مبارزه با فساد، خروج از فضای تاریک و مبهم، شفاف‌سازی و روشن ساختن محیط و ساختار اداری است. الفم به ذکر است که شفافیت و فساد در مقابل هم قرار، و با یکدیگر رابطه معکوس دارد؛ یعنی در صورتی که شفافیت بیشتر شود، دامنه فساد کمتر می‌شود و در این حالت رفتار نادرست به سرعت شناسایی، پیشگیری و مجازات می‌شود. شفافیت در بلندمدت نیز روی فساد اثر می‌گذارد و میزان درستکاری را در تمام سطوح افزایش می‌دهد (لیتواک،^۱ ۱۹۹۹). شفافیت، رمز موفقیت آینده یکپارچگی حکومت‌ها خواهد بود و تنها با شفافیت می‌توان مانع فساد شد؛ اما در هر صورت کاهش موفقیت‌آمیز فساد مستلزم تقویت همه‌جانبه تنظیمات حکمرانی خوب است که از طریق آن رفتار حکومتی ظاهر می‌شود، و عناصر گسترده‌ای نظیر، آزادی مطبوعات و رسانه‌ها، آزادی اجتماعات، تقویت جامعه مدنی، مشارکت عمومی، انتخابات مناسب، ثمربخشی، پاسخگویی و... در جلوگیری از فساد مؤثر قلمداد می‌شود. برای کارکرد درست این عناصر، دسترسی به مطالعات و شفافیت، ضروری است و بدون آن‌ها موارد فساد افشا نمی‌شود و مرتکبان آن به پاسخگویی مجبور نخواهند بود (اختری و دارابی، ۱۳۹۸).

بیانیه گام دوم (درباره فساد)

^۱ livnti

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مقام معظم رهبری مبارزه با فساد را از مهم‌ترین کارها برشمرده و مضرات وجود فساد را بیان می‌کنند:

امروز یکی از مهم‌ترین مسائل ما، مبارزه با فساد است. این را باید همه مسئولان کشور بفهمند. فساد یعنی چه؟ فساد یعنی این‌که کسانی با زرنگی، با زبان چرب و نرم و با چهره حق‌به‌جانب، به جان بیت‌المال این ملت بیفتند و کیسه‌های خود را پر کنند. این کار چند ضرر دارد: یکی این‌که خزانه این کشور که باید صرف مردم شود - صرف ساختن پل و راه و سد و آب‌رسانی و آباد کردن روستاها و سامان دادن به زندگی مردم شود - به جیب یک نفر یا یک جمع خاص می‌رود. وقتی شما می‌بینید یک نفر آدم در طول مدت کوتاهی - سه، چهار سال - ده‌ها میلیارد تومان از پول بیت‌المال را در صندوق شخصی خود قرار می‌دهد، معنایش چیست؟ معنایش این است، آن پولی که با آن می‌شد مثلاً هزار روستا را آباد کرد که مردم از زندگی لذت ببرند و مزه فقر را نچشند، مزه زندگی راحت را بچشند، یک نفر بتواند با زرنگی، با زبان چرب و نرم، با چهره‌ی حق‌به‌جانب و با استفاده از کمک افراد غافل، همه این پول‌ها را به چنگ آورد. بنابراین اولین ضرر این است که بیت‌المال خالی می‌شود و پول مردم به جیب یک شخص طماع و حریص و خودخواه و زیاده‌طلب می‌رود. ضرر دوم این است: کسانی که می‌خواهند با پول خود در کشور فعالیت اقتصادی کنند - کارخانه تأسیس کنند، مزرعه راه بیندازند و تولید کنند - وقتی دیدند از راه‌های نامشروع می‌شود این همه ثروت به دست آورد، آن‌ها هم تشویق می‌شوند که بروند کار نامشروع کنند. عده‌ای می‌گویند مبارزه با مفاسد اقتصادی موجب می‌شود که سرمایه‌دار، سرمایه‌گذاری نکند؛ اما من می‌گویم قضیه عکس است؛ اگر با فساد اقتصادی مبارزه نشود، هر سرمایه‌داری وسوسه و تشویق می‌شود که به‌جای وارد شدن به کار پردردسر تولید و مقدمات آن و راه‌های طولانی دیگر، برود مشغول بندوبست و کارهای فساد انگیز شود. یک فاسد، دیگران را هم به فساد می‌کشاند و تشویق می‌کند. بنابراین ضرر دوم این است که کشور از فعالیت اقتصادی بازخواهد ماند. ضرر سوم این است که آدم فاسد وقتی بخواهد از بیت‌المال مسلمانان استفاده کند، به‌طور مستقیم که او را راه نمی‌دهند؛ مجبور است به مدیران و مسئولان و هرکسی که سر راه او قرار دارد، رشوه بدهد. هرکسی هم نمی‌تواند در مقابل رشوه مقاومت کند. البته بعضی افراد مقاومت می‌کنند، بعضی هم دانسته یا ندانسته تسلیم می‌شوند. بنابراین آدم فاسد برای رسیدن به هدف خود، با رشوه دادن و شیرینی دادن، عده‌ای را فاسد می‌کند؛ مدیران را فاسد می‌کند، مأموران را فاسد می‌کند، مأمور بانک را فاسد می‌کند، مأمور فلان وزارتخانه را فاسد می‌کند. ضرر چهارم این است که وقتی پول و لقمه حرام در بین مردم و نخبگان و زبندگان رایج شد، گناه رایج می‌شود؛ «امر نا متر فی‌ها ففسقوا فی‌ها». وارد شدن در میدان فساد مالی، مقدمه ورود به میدان فساد اخلاقی و فساد جنسی و فساد شهوانی و انواع و اقسام فسادهاست. ضرر پنجم این‌که وقتی مدیران و مردمی فاسد شدند، به پایگاه دشمن خارجی تبدیل می‌شوند. دشمن خارجی از آدم‌های فاسد، برای اهداف سیاسی خود در کشور، خوب استفاده می‌کند. مبارزه با فساد، یک جهاد همه‌جانبه است. من از مسئولان کشور خواهم می‌کنم این جهاد عظیم را به اغراض سیاسی آلوده نکنند. اگر مسئولان کشور آن خودآگاهی لازم را داشته باشند، آنگاه می‌فهمند که امروز مبارزه با فساد لازم است و یک جهاد است، نشناختن موقعیت و خطر، همان ناخودآگاهی است که این خود خطر بسیار بزرگی است.

اما راه حل چیست؟ برای یافتن راه حل دوباره به بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) مراجعه می‌کنیم:

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

ما اگر می‌خواهیم مردم در صحنه‌ی اقتصاد باشند، باید صحنه‌ی اقتصادی امنیت داشته باشد؛ اگر امنیت را می‌خواهیم، بایستی دست مفسد و سوءاستفاده‌چی و دور زننده‌ی قانون و شکننده‌ی قانون بسته بشود؛ مبارزه‌ی با فساد این است؛ این باید جدی گرفته بشود؛ امروز خوشبختانه مسئولین این را می‌گویند، لکن گفتن کافی نیست. همه‌ی مسئولین - چه مسئولین اجرایی، چه مسئولین قضائی و چه مسئولین قوه‌ی مقننه - در این جهت مسئول اند. اگر چنانچه وضع اجتماع، وضع اقتصادی کشور مثل یک‌خانه‌ی بی‌درو دروازه‌ای بود که هر که خواست آمد، هر جور خواست عمل کرد، هر چه خواست برد، خورد، خب معلوم است، انسان نجیب‌شایسته‌ی متینی که می‌خواهد از راه حلال ارتزاق کند، طبعاً جلو نمی‌آید. شفاف‌سازی، شرط اصلی این فساد ستیزی است؛ باید شفاف‌سازی بشود، باید فضای رقابتی به وجود بیاید، باید فضای باثبات به وجود بیاید؛ فعال اقتصادی در این شرایط خواهد آمد و احساس امنیت خواهد کرد. آن وقت در یک چنین فضایی آن کسی که با ابتکار خود یا سرمایه‌ی خود یا کارآفرینی خود ثروتی به دست می‌آورد، نظام اسلامی از او حمایت می‌کند و تأیید می‌کند»

نتیجه‌گیری:

در بیانات مکرر رهبر انقلاب درباره دومیولفه فساد و شفافیت این دو را همسو دانسته‌اند در بخش مبارزه با فساد نیز گفته شد که یکی از بهترین راه‌های مبارزه با فساد، شفافیت است. شفافیت موجب روشن شدن عملکردها و انتشار اطلاعات می‌شود و این باعث می‌شود تا زمینه‌های ایجاد فساد که به دلیل شفاف نبودن عملکردها و اطلاعات به وجود آمده‌اند، از طرفی، شفافیت باعث می‌شود تا فساد هویدا شده و دستگاه‌های مسئولی که وظیفه مبارزه با فساد را بر عهده‌دارند، بتوانند با عوامل فساد بهتر و سریع‌تر مبارزه کنند. در همین راستا مقام معظم رهبری، بیاناتی دارند: شفاف‌سازی مقررات است. مقررات را بایستی شفاف کرد که جای توجیه و تبدیل و تعبیر و تأویل نباشد. راه‌های تقلب بسته بشود، جلوی کسانی که اهل سوءاستفاده از ظواهر قوانین هستند، گرفته شود.

امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) فساد را ابزار دشمن برای مقابله با جمهوری اسلامی معرفی کرده و مبارزه با فساد را بزرگ‌ترین مبارزه با اتم مصادیق استکبار می‌دانند: بزرگ‌ترین مبارزه با امریکا، خدمت به این مردم است. هر که می‌خواهد با امریکا مبارزه اساسی کند، باید به این مردم خدمت کند. هر که می‌خواهد با دشمنان این ملت مبارزه عملی کارآمد کند، با فساد مبارزه کند. ابزارهای دشمن در درون کشور و نظام ما عبارت است از فساد، تبعیض و فاصله طبقاتی. ما باید با این‌ها مبارزه کنیم. این وظیفه دولت و مجلس و قوه قضائیه و همه ارکان نظام است. به مردم خدمت کنند، با مفسد مماشات نکنند، فساد را در بدنه دستگاه‌های حکومت به هیچ‌وجه نپذیرند و تحمل نکنند؛ این بزرگ‌ترین خدمت است» حضرت آیت‌الله خامنه‌ای بابیان اینکه مبارزه با فساد از دوره قبل در قوه قضائیه آغاز شده بود و اکنون به اوج خود رسیده است، گفتند: مردم از مبارزه بدون ملاحظه و بدون اغماض با مفسد امیدوار می‌شوند زیرا فساد مالی و اقتصادی همچون ویروس کرونا، بسیار خطرناک و به‌شدت واگیردار و مُسری است. ایشان افزودند: تنها تفاوت ویروس کرونا با ویروس فساد این است که ویروس کرونا با شستشوی دست برطرف می‌شود اما تنها راه مقابله با ویروس فساد، قطع دست مفسد است.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

از بیانات رهبر تأکید مستقیم بر ریاست جمهوری و بعد قوای سه‌گانه (مجریه - قضاییه و مقننه) برای مبارزه با انواع فسادها را دارند: فساد انواع و اقسامی دارد که فسادهای مالی و اقتصادی از جمله آن‌هاست. یکی از بزرگ‌ترین مسؤولیت‌های مسئولان کشور - از جمله رئیس‌جمهوری محترم - تعقیب مفاسد مالی و اقتصادی است که باید در برنامه دولت قرار گیرد. البته قوه قضاییه و قوه مقننه هم در این زمینه مسؤولند و خوشبختانه همکاری‌هایی هم می‌کنند. این مبارزه باید جدی شود و خود را در مرحله عمل نشان دهد. مبارزه با مفسده اقتصادی و مالی یکی از کارهایی است که به گشایش اقتصادی کشور هم کمک خواهد کرد. یکی از موانع پیشرفت اقتصادی کشور، وجود گلوگاه‌های فساد است که به‌شدت باید از آن ترسید و با آن مقابله و مبارزه کرد. البته کار سختی هم هست. من در جریان آن نامه هشت ماده‌ای که نوشتم، هم به رئیس‌جمهور محترم، هم به رئیس قوه قضاییه و هم به رئیس محترم مجلس گفتم که بدانید مبارزه با فساد، یک مبارزه جدی و واقعی است. مفسدین تهاجم خواهند کرد و فشار خواهند آورد؛ لذا کار سختی است. برای مقابله با شیوع فساد اقتصادی و مالی، باید لباس مبارزه به تن کرد (۱۱ مرداد ۱۳۸۰). بیانات حضرت آیت‌الله خامنه‌ای پس از تنفیذ رئیس‌جمهور (هرکدام از قوا در این زمینه سهمی دارند و باید نقش خود را ایفا کنند. در میان مسئولان - چه در دولت، چه در قوه قضاییه و چه در مجلس - هیچ‌کس نمی‌تواند نسبت به این کار بزرگ، که برای سرنوشت کشور و ملت و نظام اسلامی تعیین‌کننده است، خود را کنار بکشد و شانه از این کار خالی کند. همه باید در این زمینه فعال باشند این‌که ما اصرار می‌کنیم باید با فساد و سوءاستفاده مالی و اقتصادی با جدیت برخورد شود، به خاطر همین است؛ چون اگر دسته‌ای سودجو بتوانند فساد اقتصادی را در میان مسئولان رایج کنند، ضربه‌ای به کشور می‌خورد که با هیچ چیز جبران نمی‌شود. لذا عرض کرده‌ایم، باز هم تکرار می‌کنیم: مبارزه با فساد، یک جهاد واقعی و البته کار بسیار دشواری است. اگر این جهاد بزرگ بخواهد موفق شود و پیش برود - که ان‌شاءالله به فضل الهی و به پشتیبانی شما مردم، این کار خواهد شد - یک شرط مهم و اصلی آن این است که همه مسئولان کشور با یکدیگر همدل و شریک باشند. البته رؤسای قوا بحمدالله در این کار همکاری و همدلی می‌کنند؛ اما در همه‌ی سطوح، مسئولان کشور و قوای سه‌گانه باید در این راه با یکدیگر همکاری کنند و عزم جدی نشان دهند. لازم است در این خصوص هیچ تبعیضی وجود نداشته باشد. دستگاه‌هایی که با فساد مبارزه می‌کنند، نباید بگویند فساد در فلان جا بد است؛ اما در جای دیگر - اگر باشد - به آن بدی نیست. فساد، فساد است؛ در هر کس فساد وجود داشته باشد، باید با او مبارزه کنند. کسانی که با فساد مبارزه می‌کنند، باید قاطعانه و بدون مجامله مبارزه کنند و در حق فاسد و مفسد، مَرّ قانون را اعمال کنند. من به شخص یا پرونده یا موضوع خاصی نظر ندارم. برای من اشخاص مطرح نیستند؛ این کار باید به نحو صحیح و قاطع انجام گیرد و دنبال شود. کسی که وسوسه می‌شود وارد میدان فساد مالی شود، باید بداند دردسر این کار زیاد است. بفهمد مردم و مسئولان کشور با این قضیه برخورد می‌کنند. این یکی از شرایط بسیار مهم است. از جمله مسائلی که در این مبارزه وسیع حتماً باید مورد توجه قرار گیرد، این است که تنها با کسی که فساد کرده و فساد است که تحقق پیدا کرده است، برخورد نشود؛ مواظب باشند فساد به وجود نیاید. بنده به مسئولان دستگاه‌های اجرایی و قضایی تأکید کرده‌ام، بگردند ببینند جاهایی که گلوگاه فساد است، کجاست؛ آنجا را تحت نظارت قرار دهند و نگذارند از اول فساد به وجود بیاید. (۳ بهمن‌ماه ۱۳۸۰ در جمع کارگزاران حج).

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

رهبر انقلاب در پیرو بیانات درباره مبارزه با فساد از شیوه امام علی(ع) یاد می‌کند و می‌فرماید: امروز اگر شعار مبارزه با فساد مالی و اقتصادی داده شود هرکس پیرو امیرالمؤمنین است باید از این شعار پیروی کند هرکس به معنای واقعی کلمه، دنبال صلاح و اصلاح است باید دنبال این کار حرکت کند دستگاه‌های مسئول - اعم از مجریه قضائیه یا قوه مقننه خود را موظف بداند این شعار تحقق بخشند و نگزارند در حد یک شعار توخالی و یک لفافی بماند مبارزه با فساد یکی از پایه‌های اصلی حکومت و نظام اسلامی است این روش امیرالمؤمنین است امام علی از مردم ملاحظه نکرد حتی از کسانی که از او توقع داشتند ملاحظه نکرد، آنجایی که دید فساد وجود دارد با آن مبارزه کرد ما نمی‌توانیم مثل امام علی عمل کنیم و ادعایش را هم نداریم بنده خود را عرض می‌کنم - که بخواهم پشت سر امام علی حرکت کنیم لکن باید تلاشمان را بکنیم و این وظیفه ماست. مبارزه با فساد اقتصادی در دستگاه‌ها اگر عزم همگانی بر آن فرا نگیرد همه تلاش‌ها خنثی خواهد شد حتی دستاوردهای نظام مقدس ما را ضایع می‌کند و فاصله طبقاتی را عمیق و منابع محدود ملی را به خود متجاوزان به حقوق ملت می‌دهد. در این کشور باید فساد و تبعض برداشته شود فساد و فقر کار سه قوه هست اما مهم‌ترین بخش در اختیار قوه مجریه است، سه قوه باید انواع فساد را شناسایی و با آن مبارزه کنند راهش همین هست و مبارزه جدی کنن نه در حرف و زبان. مبحث مربوط به قوه مجریه گرفتن گلوگاه‌های فساد است در بخش‌های مالی، پولی، بازرگانی، و گمرکی گلوگاه‌های فساد مالی وجود دارد بی‌توجهی به این مراکز موجب فساد می‌شود وقتی دستگاه‌ها نظارت و مراقبت خود را دقیق کنند جلو فساد گرفته خواهد شد این می‌شود پیشگیری. به اعتقاد من مرکزی که باید مبارزه با مفاسد اقتصادی کند دولت است و در آخر قوه قضائیه، دولت باید سینه سپر کند و به میدان بیاید مبارزه با مفاسد اقتصادی را جدی بگیرد و آنجا که لایحه می‌خواهد، تنظیم کند و بلافاصله به مجلس بدهد و از مجلس مطالبه کند وقتی لایحه می‌آید به شکل قانون درمی‌آید به دقت اجرا کند آنجایی که محتاج قانون نیست بخشنامه‌های گوناگون و تصویب‌نامه‌های دولت کفایت می‌کند بلاخره به جد دنبال کند باید این مسئله را جدی بگیریم. بعد از فساد اقتصادی به بحث مبارزه با فساد اداری می‌پردازیم از دیدگاه رهبر و نهج البلاغه، همان طور که میدانیم کی از راه‌های اصلی پیشگیری از بروز فساد اداری و مبارزه با آن، تقویت ایمان و باورهای دینی کارکنان نظام اداری است. یکی از راه‌های پیشگیری و مبارزه با فساد اداری در سیره مدیریتی حضرت علی(ع) (تقویت ایمان و باورهای دینی کارگزاران حکومتی بوده. مروری کوتاه بر برخی از نامه‌ها و رهنمودهای آن حضرت نشان می‌دهد که ایشان تا چه اندازه به مسأله تقویت ایمان و ترویج باورهای دینی کارگزاران اهتمام می‌ورزید. ۲۰. تغییر نگرش کارگزاران نسبت به مسئولیت و مدیریت: رفتارها و عملکرد انسان تحت تأثیر نگرش‌های اوست، همچنان که نگرش‌های او نیز تحت تأثیر معرف و دانش اوست؛ به عبارت دیگر، این معرفت، دانش و آگاهی فرد است که نگرش‌های او را شکل می‌دهد و نگرش‌های اوست که باعث بروز رفتارها و به وجود آمدن عملکرد خاصی میشود. در نگاه مدیران به مدیریت نیز توجه به این قانون کلی یک ضرورت است؛ چراکه نگرش مدیران به مدیریت و پست‌های مدیریتی تأثیر زیادی در نوع رفتارها و تعریف عملکرد آنها دارد. البته نگرش مدیران نیز تحت تأثیر معرفت و دانش و آگاهی آنهاست و نوع نگرش آنها به مدیریت را میزان و نوع معرفت آنها تعریف میکند. توجه به این مسأله اساسی، میتواند در مبارزه با فساد اداری راهگشا باشد. اگر مدیران و کارکنان دولتی، مدیریت و مقام خود را فرصتی بدانند که در اختیار آنها قرار گرفته و آنها باید از این فرصت و امکانات برای دستیابی به منافع مشروع و غیرمشروع خویش استفاده کنند، انواع و اقسام مفاسد اقتصادی و اداری در نظام اداری کشور پدید خواهد آمد اما

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

اگر مدیران پست و مقام را فرصتی برای عمل به وظایف سازمانی و محقق کردن اهداف سازمانی بدانند در این صورت زمینه و امکان فساد اداری تا حد زیادی کاهش مییابد. به نظر میرسد که یکی از راهبردهای اصلی امیرمؤمنان حضرت علی (ع) در مبارزه با فساد اداری و پیشگیری از آن، اصلاح نگرش مدیران و کارگزاران نسبت به مدیریت و حکومت بوده است. آن حضرت در موارد مختلف این نکته را به کارگزاران خویش گوشزد کرده است که نگرش خویش را نسبت به پست و مقامی که در اختیار دارند تغییر دهند و آن را فرصتی برای به دست آوردن منافع شخصی خود ندانند بلکه آن را امانتی الهی بشمارند که در اختیار آنها قرار گرفته است تا وظایف محوله را به درستی انجام دهند. ۳۰. برکناری کارگزاران فاسد: یکی از مصادیق اصلی فساد در دوره ۲۵ ساله پس از رحلت پیامبر(ص) فساد استخدامی و انحراف از اصل شایسته‌سالاری و عدم رعایت اهلیت در سپردن کارها به افراد بود. اصلی که یکی از سنتهای ثابت الهی است و پیامبر گرامی اسلام(ص) برای نهادینه کردن آن تلاش بسیاری نموده بود. متأسفانه این هشدار و برخی دیگر از توصیه های پیامبر اکرم(ص) پس از رحلت آن حضرت به فراموشی سپرده شد و فساد بزرگی و انحراف اصلی پس از ایشان در حکومت و رهبری امت اتفاق افتاد و سرمنشأ همه فسادها و انحرافات بعدی شد. امیر مؤمنان (ع) در این سخن پرده از حقیقتی برمیدارد که منشأ اصلی صلاح و فساد کارهاست و آن انحراف در تعیین حاکم و رهبر جامعه اسلامی است، بدین گونه که پس از رحلت پیامبر اکرم(ص) اشخاصی بر مسند خلافت و رهبری جامعه تکیه زدند که صلاحیت و شایستگی لازم برای آن را نداشتند. انحراف از اصل عقلایی و مورد تأکید پیامبر اسلام(ص)، یعنی شایسته سالاری و رعایت اهلیت در سپردن امور به افراد، به تعیین حاکم و رهبر جامعه اسلامی منحصر نشد و به تمامی بدنه حکومت تسری یافت و بسیاری از کارگزاران حکومت از میان افراد فاقد صلاحیت و شایستگی انتخاب شدند و همین امر مفاسد اداری و مالی بسیاری را در حکومت به وجود آورد. ۴۰. ایجاد نظام جامع و دقیق نظارت و کنترل: یکی از راهبردهای اساسی امیرمؤمنان حضرت علی (ع) در پیشگیری از مفاسد اداری و اقتصادی و مبارزه با آن، نظارت دقیق و اصولی بر عملکرد کارگزاران حکومتی بود. با وجود یکی نظام اصولی و منطقی دقیق برای نظارت بر عملکرد کارکنان و کارمندان قطعاً آنان جرأت کمتری برای ارتکاب مفاسد اداری و اقتصادی پیدا میکنند و در بسیاری از موارد از آن میپرهیزند و علاوه بر این چنانچه به هر علتی مرتکب فساد شوند به کمک این سیستم نظارتی، شناسایی میگردند و با آنان برخورد میشود. حضرت امام علی (ع) کسانی را به عنوان بازرس و مأمور ویژه، به نقاط مختلف میفرستادند تا در مورد عملکرد و رفتار کارگزاران آن حضرت تحقیق و تفحص کنند و آگاهیهای لازم را در این مورد به دست آورند و به ایشان اطلاع دهند.

در یک نگاه کلام باید گفت رهبر انقلاب همواره پرچمدار مبارزه با فساد بوده و هستند و همواره مبارزه‌ای «قاطع» و در عین حال «دقیق»، بدون «اغماض» و بدون «تعدی و جفا» را مطالبه کرده‌اند: «همه بدانند، همه بفهمند بنا است با مفسد بدون رعایت هیچ ملاحظه‌ای برخورد قاطع صورت بگیرد.... بنده نوشته‌ام باید عادلانه باشد و با دقت انجام بگیرد؛ یعنی کار بایستی دقیق و عادلانه انجام بگیرد.» (۱۳۹۷/۵/۲۲). امر مهمی که اگر با مطالبه‌ی عمومی مردم و نخبگان و عملکرد صحیح و دقیق مسئولین قوای سه گانه به شکل موثری عملیاتی شود با ایجاد «امنیت اقتصادی» فضایی سالم را برای رشد اقتصاد ملی فراهم کرده و «رضایت و اعتماد ملت» را نتیجه می‌دهد.

منابع و مأخذ:

- ۱- ابراهیم پور، حبیب، الکیکی، فهیمه (۱۳۹۵) بررسی نقش حکمرانی خوب در کارآمدی دولت‌ها، کنفرانس بین‌المللی مدیریت،
- ۲- افضل‌ی، عبدالرحمن (۱۳۹۱) فساد اداری و تأثیر آن بر توسعه: علل، پیامدها و راهکارهای برون رفت، مجله حقوقی بین‌المللی مرکز امور بین‌المللی ریاست جمهوری، سال بیست و هشتم، شماره ۴۹.
- ۳- انواری رستمی، علی اصغر، حاجیان، نجمه و آذر، عادل (۱۳۹۳) مقایسه تطبیقی جامعیت شاخص‌های اندازه‌گیری شفافیت اطلاعاتی و سطح افشای اطلاعات در کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته. فصلنامه پژوهش‌های تجربی حسابداری، ۴(۱۴)
- ۴- شرکاء، حمید رضا و ملک الساداتی، سعیده، (۱۳۸۷). حکمرانی خوب؛ کلید توسعه آسیای جنوب غربی، فصلنامه راهبرد، شماره ۴۶، صص. ۳۵.
- ۵- بهادر، مرتضی (۱۳۹۰) بررسی موانع قانونی شفافیت در ایران». فصلنامه دانش ارزیابی، ۳(۷)
- ۶- جاسبی (۱۳۸۶) مبارزه با فساد از دیدگاه امام خامنه‌ای، معاونت پژوهشی، شماره مسلسل ۸۶۰۶
- ۷- حسن پور، ندا و آقاجانی، حسنعلی (۱۳۹۳) نقش شفاف‌سازی رسانه بر حکمرانی خوب در مجموعه مقالات کنفرانس اقتصاد و مدیریت کاربردی بارویکرد ملی. تهران: مرکز همایش‌های صداوسیما.
- ۸- حسن دوست فرخانی، هادی؛ یزدان پناه، لیلی (۱۳۹۳) بررسی گرایش دانشجویان به فساد اداری و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن مطالعه دانشجویان دانشگاه شهیدباهنر کرمان، مسائل اجتماعی ایران، سال پنجم، شماره ۱.